

De man die alles achterliet

Tanya Commandeur

De man die alles achterliet

Ambo|Anthos
Amsterdam

De foto's achter in dit boek zijn afkomstig uit het
privéarchief van de auteur en haar familie

ISBN 978 90 263 3114 5
© 2015 Tanya Commandeur
Omslagontwerp Studio Jan de Boer
Omslagillustratie © Davis / Getty Images
Foto auteur © Ruud Pos

Verspreiding voor België:
Veen Bosch & Keuning uitgevers nv, Antwerpen

Elk afscheid is de geboorte van een herinnering

Salvador Dalí

Deze roman is gebaseerd op feiten en gebeurtenissen
die in de familie van de auteur hebben plaatsgevonden.
Een gedeelte ervan is fictief.

I

De dag waarop de waarheid als een dode vis zou komen bovendrijven begon als de duizend dagen ervoor. David opende om precies kwart voor acht de knarsende deur van de barbierszaak, draaide, terwijl het belletje nog rinkelde, het bordje van 'dicht' naar 'open', pakte het *Rotterdamsch Nieuwsblad* van de grond, opende de kassa, zette de ketel op voor koffie en knoopte zijn schort voor. De krant las hij staande, zich half bewust van het ochtendverkeer dat buiten ratelend, rinkelend en hinnikend op gang kwam. Klokslag acht uur hoorde hij de krakende voetstappen van oom Andries op de trap.

Van matrozen en orgeldraaiers tot dokters en koetsiers: allerhande manvolk nam plaats in de scheerstoelen. De een zwijgzaam, de ander vol verhalen, de een in een smetteloos kostuum, de ander in een overall vol teer- of olieplekken. David gaf ze koffie en deed ze een schort om. Onder het inzepen werd gepraat over wat Nederland bezighield: de Harwichboot Berlin die een paar dagen ervoor tijdens een vliegende storm op de Noorderpier van Hoek van

Holland was gestrand en als een oude kies doormidden was gebroken. Meer dan honderd lijken waren al aangespoeld.

Mijnheer Maas had in de krant gelezen dat Hendrik-Jan Spijker, technisch directeur van de automobielfabriek, ook aan boord was geweest. Gisteren hadden ze zijn ontzielde lichaam op het strand aangetroffen, tussen tientallen andere. ‘Het is verschrikkelijk: al die mannen, vrouwen, kinderen. En dan te bedenken dat de treinen naar Hoek van Holland vol zaten met mensen die zich erop verheugden de ramp van dichtbij te zien. Het schijnt dat ze zingend en lachend in de coupés zaten, alsof ze op weg waren naar de kermis! In wat voor tijd leven we toch?’

Oom Andries schudde zijn hoofd. ‘Lijken bekijken, wat een pret. Dan koop ik liever twee kaartjes voor Sparta. Dat wordt nog spannend zaterdag, tegen hvv.’

‘Ach, dat wordt een makkie,’ lachte David. ‘Bok de Korver zal die Hagenezen laten sidderen.’ Opgewonden bespraken ze de kansen en gevaren van de wedstrijd en deden ze voorspellingen over de uitslag. Na het snijden en scheren besprenkelden David en oom Andries de klanten rijkelijk met eau de cologne uit een van de vele flesjes in de kast. Oom Andries deed ze persoonlijk uitgeleide met een warme handdruk en ‘complimenten aan de vrouw’.

Als iemand David die ochtend zou hebben gevraagd zichzelf te omschrijven, dan zou hij met zekere trots hebben verteld dat hij voluit Johannes Valentijn David Buijser heette, op 18 november 1887 in hartje Rotterdam was geboren en al jaren in de zaak van zijn oom in Crooswijk werkte. Hij zou eraan toevoegen dat hij vijf jongere zussen en broers had: Heintje, negentien jaar en werkzaam als dienstmeisje, Henk, zeventien jaar en werkend als leerling-koetsier, Antje van bijna zestien, die als tweede meisje in betrekking was bij een mevrouw aan de Mathenesserlaan, Bram van twaalf, die nog op de klompenschool zat en Pietertje, de kleine benjamin. David zou ongetwijfeld vertellen dat zijn moeder een snoepwinkel naast de barbierszaak bestierde. Dat dat een kwestie van pure noodzaak was, omdat zijn vader hen jaren geleden had verlaten om zijn geluk in Amerika te beproeven. Uit respect voor zijn moeder zou hij aan deze onbegrijpelijke misdaad van zijn vader niet veel

woorden vuilmaken. Vader, daar had je het niet over.

Eén keer, jaren geleden, had David zich bijna versproken. ‘Moeder, weet u nog dat vader...’

Er was iets gaan trillen bij haar ogen. Ze had de zwabber opzijgezet en zijn gezicht met beide handen omvat. ‘Lieve David, luister: je vader is je aandacht niet waard. Blijkbaar vond hij het avontuur belangrijker dan ons. Anders zou hij wel een keer een brief hebben geschreven. Of niet dan? Nou dan. Geen woord meer over hem.’

Toen vader er nog was had de trouwfoto een vaste plek in de voorkamer, tussen de spiegel en de zacht tikkende koekoeksklok van oma Muis. David had er als kind vaak voor staan kijken met een tintelend gevoel in zijn hart. Vader en moeder leken uit een sprookje te zijn gestapt: moeder in haar hooggesloten kanten jurk, vader in een chic kostuum en met een statige hoge hoed op. Als zijn tatoeages – een ratjetoe van ankers, zeemeerminnen en scheepstouwen – niet boven zijn kraag en onder zijn hemdsmouwen uit zouden piepen, zou je zweren dat hij een man van hoge komaf was. Vader staarde dromerig naar iets of iemand naast de camera, moeder keek recht in de lens. Haar ogen glinsterden, alsof ze dacht: kijk, daar sta ik dan toch maar. In een hand hield ze het bruidsboekje vast, de andere rustte onopvallend op haar buik. David wist dat hij daaronder schuilging, piepklein en zich nog van niets bewust.

Moeder mocht dan geen goed woord meer overhebben voor vader, David herinnerde zich maar al te goed hoe gek ze op hem was geweest. Ze woonden in die tijd aan de Feijenoordstraat. David zag vader en moeder nog door de kamer walsen. Moeder lachte hoog, met haar hoofd in haar nek. Vader staarde naar haar met die zachte blik in zijn ogen. Hij noemde haar zijn ‘suikermeissie’, omdat hij haar had leren kennen toen ze bij Jamin repen verpakte. Dan bloosde ze en keek ze hem stralend aan.

Maar toen bleek dat vader zijn baantjes in de haven nooit langer dan een paar maanden kon houden, maakten de liefdesuitingen van de eerste jaren allengs plaats voor schreeuwpartijen en kille blikken. Steeds weer kreeg vader het aan de stok met de bootman, als hij bijvoorbeeld weigerde door te werken met een gekneusde

hand. Of als hij zich versliep, waardoor hij niet op tijd klaarstond bij het bootwerkershuisje, beter bekend als 'de luizenkeet'. Vader had David daar weleens over verteld. Hij had er zo de pest aan, daar met tientallen bootwerkers op elkaar gepakt te staan wachten. De vloer was glad van de uitgespuugde pruimtabak en het stonk er zo verschrikkelijk naar zweet en rotte vis dat je er bijna van je stokje ging. Hij moest er klokslag zes uur 's morgens zijn, knijverzak over de schouder, werkkaart in de hand, tot zijn nummer werd geroepen. Soms hoorde hij pas een uur later dat er geen werk was. Dan moest hij zich één uur 's middags weer melden en was er vaak weer niks. Als hij 's avonds opnieuw zijn post innam, kon het gebeuren dat er net een paar vrachtboten met flinke ladingen hadden aangelegd. Dan was het met een paar man buffelen tot een uur of twee 's nachts. Na een paar uur slaap kon hij zich dan om zes uur weer melden. Zoals vader het vertelde, deed de haven David denken aan een monster dat arbeiders verzwolg of uitbraakte, net zoals het uitkwam.

David wist dat vader – zoon van een pakhuisknecht – nooit een vak had geleerd; er zat voor hem niet veel anders op dan de schouder er weer onder te zetten. Maar het havenwerk matte hem af en balen van vijfenzeventig kilo kon hij na een paar jaar niet meer op de rug nemen zonder in elkaar te zakken. Zijn nummer werd steeds minder vaak geroepen in de luizenkeet.

Van achter de bedsteedeurtjes had David moeder op een avond horen zeggen dat ze, als het zo doorging, de huisbaas niet meer zouden kunnen betalen. Die nacht werd hij overspoeld door beelden van zijn vader en moeder die bedelend op straat liepen. Hoe zou hij zijn vriendjes nog onder ogen kunnen komen? Ze zouden hem bespotten en met een boog om hem heen lopen. Of liedjes zingen: 'Ken je David, wat een vent, komt bedelen om een rooie cent. Zie hem daar eens sjokke met gate in z'n sokke.'

Gelukkig kwam de nachtmerrie niet uit en vond vader niet lang daarna een nieuwe bron van inkomsten: op de markt verkocht hij afgekeurde balen groente, die hij oppikte van de Maaskade. Het was net genoeg om van rond te komen.

David hoorde vader steeds vaker mijmeren over een toekomst

in Amerika. Dat had hij vast van zijn broer, oom Abraham, die al een tijd aan het sparen was voor de grote overtocht. Die had eens verteld dat zelfs een simpele dagloner het er tot fabrieksdirecteur kon schoppen, dat de straten er waren geplaveid met gouden klinkers en dat de huizen er tot in de hemel reikten. David leek het wel wat om in dat wonderlijke land te wonen, vooral toen vader ze eens had voorgelezen uit *Winnetou*. Stel je voor dat ze er een echte indiaan of cowboy zouden tegenkomen!

Maar hij wist dat moeder er niet aan moest denken haar geliefde straatje te verlaten. Al lag het dan in een asgrauwe havenbuurt met rochtige huizen, waar de ratten in- en uitliepen alsof ze de hoofdbewoners waren, het was wel háár buurtje. De ruzies liepen uiteindelijk zo hoog op dat vader vaak niet meer thuis sliep, maar dan weer bij opa en oma aan de Wijnhaven, dan weer bij oom Abraham in de Tuindersstraat. David hoopte, soms hardop, soms in stilte tijdens het avondgebed, dat hij snel weer alle nachten thuis zou komen slapen, maar dat gebeurde niet. Na een tijdje legde hij zich neer bij de situatie; vader en moeder hadden per slot van rekening zo ook minder vaak bonje.

Wat veel goedmaakte was dat vader, als hij eens thuis was, de kinderen met de mooiste vertellingen vermaakte. Het liefst luisterden ze naar het sprookjesachtige verhaal over hun overgrootmoeder, die van adellijke afkomst zou zijn. Ze droeg de imponerende naam Maria Salomea Werdmuller en was volgens vader in haar jonge jaren een 'adembenemende schoonheid'. Als ze eigenlijk moesten gaan slapen en ze fris gewassen in de bedstee lagen, haalden ze hem met smekende blikken over het nog één keertje te vertellen. Dan lachte hij, keek sluiks naar moeder en fluisterde: 'Nou, vooruit dan, nog één keer.' En al kenden ze het helemaal uit hun hoofd en al wisten ze niet wat ze ervan moesten geloven, ze verslonden het verhaal keer op keer. 'Op een dag,' vertelde hij met glimmende ogen, 'ging ze langs de handschoenmaker om haar handschoenen te laten repareren. Normaal gesproken deed een van haar dienstmeiden dat soort klusjes, maar ze had zin in een ommetje. Nou, die handschoenmaker, dat was jullie overgrootvader Abraham. Jong, knap en charmant, zo'n knaap waar alle meisjes van be-

gonnen te blozen. Je begrijpt, die twee werden smoorverliefd op elkaar. Jullie overgrootmoeder vond in de weken erna elke keer een reden om langs de winkel te lopen. Thuis dorst ze niet te vertellen dat ze een oogje had op een eenvoudige handschoenmaker. Toen haar vader, baron Hans Conrad Otto Werdmuller von Elgg, er lucht van kreeg, beval hij haar het contact met de burgerjongen te verbreken. Maar Maria kon Abraham niet vergeten. Ze nam een van de dienstmeiden in vertrouwen, zodat die briefjes over en weer kon brengen. De verboden liefde bloeide op, tot de dag waarop Abraham haar een huwelijksaanzoek durfde te doen. Maria was dolgelukkig en antwoordde ja. Toen ze het bij haar vader opbiechtte, was die woedend. Hij gaf Maria klip en klaar te kennen dat ze, als ze haar trouwplannen wilde doorzetten, afstand zou moeten doen van haar adellijke titel. Maria's liefde voor Abraham was zo groot dat ze dat offer bracht, al was het met bloedend hart. Ze vertrok uit haar ouderlijk huis, een statig herenhuis, en trok na de simpele huwelijksvoltrekking in een arbeidershuis met haar lieve Abraham. Ze zouden zes kinderen krijgen, onder wie mijn vader, Johannes, die in 1833 werd geboren. Die trouwde veel later weer met jullie oma Antje. In 1866 ben ik ter wereld gekomen en jullie moeder ontmoette ik in 1887. Nou, en toen was jij er al snel, David. En daarna je broertjes en zusjes.' Vader keek David aan met iets weemoedigs in zijn ogen. 'We zijn van adellijke komaf, jongen, dat moeten we niet vergeten. Al zit ik 's avonds onder de stookolie, hieronder...', hij klopte op zijn borst, 'stroomt blauw bloed. Ook bij jullie.' Hij sloot zijn relaas stevast af met een plechtige gelofte, waarbij de tranen hem bijna in de ogen schoten. 'Op een dag leven we weer op stand, mijn kinders, dat beloof ik jullie.'

Vader kon niet alleen geweldig vertellen, hij nam de kinderen ook regelmatig op sleeptouw. Als er straatartiesten optraden, haalde hij ze er altijd bij. Vooral als de familie Davids op de kermis stond, toonde hij zich enthousiast en zong hij al hun ondeugende liedjes luidkeels mee. Later pochte hij weleens dat hij samen met Heintje en Louis had gezongen, wat feitelijk niet onjuist was.

Soms nam hij ze mee naar de rafelranden van de stad, waar de weilanden begonnen en ze vogels hoorden fluiten. Daar lieten ze

de vlieger op die ze van krantenpapier hadden gemaakt. Hij rende met hen mee, tot de papieren vogel hoog in de lucht wapperde. Zo renden ze om beurten, terwijl hij hen lachend gadesloeg. Vaak nam hij zijn mondharmonica mee, waar hij David wat deuntjes op leerde spelen.

Vader was anders dan andere vaders: onvoorspelbaarder, avontuurlijker. David zou nooit de ochtend vergeten waarop vader, met zijn beste pak aan en trouwhoed op, iedereen wakker maakte en ze aanspoorde om snel en geruisloos hun zondagse goed aan te trekken. Pas buiten vertelde hij met glinsterende ogen dat hij ze een paar dagen zou meenemen naar Antwerpen om, zoals hij zei, 'moeder even te ontlasten'. David kon het bijna niet geloven: op reis, dat deed toch alleen de koningin? Alleen al het ritje per rijtuig naar het station was een ongekende belevens. Ze hadden hun ogen uitgekeken toen ze door het centrum reden. Het leek alsof de paarden-trams, fietsers en automobielen als in een dans om elkaar heen wervelden.

En dan de stomende, sissende trein die op het station op hen stond te wachten: een gloednieuwe Loc 110! Zijn vriendje Frits, die treinplaatjes verzamelde, had hem er eens over verteld. Vol bewondering raakte hij het ijzeren mirakel aan.

David herinnerde zich hoe vader ze vanaf het balkon van de trein had aangespoord in te stappen. 'Kom, wat staan jullie daar nou mos te groeien?' Met de kraag recht op, zijn hoed recht op zijn strak naar achteren gekamde haren, zag hij eruit als Phileas Fogg uit *De reis om de wereld in 80 dagen*, waar hij hun zo vaak uit had voorgelezen.

De dagen in Antwerpen verliepen anders dan David zich had voorgesteld. Ze brachten ze grotendeels door in de haven, waar ze toekeken hoe honderden mensen zich verzamelden om aan boord te gaan van een immense stoomboot. Terwijl Heintje kleine Bram vasthield en David tikkertje speelde met Antje en Henk, knoopte vader praatjes aan met het personeel van de bootmaatschappij. Het bevreesde David dat vader steeds weer zijn ingepakte koffer meezeulde en ze elke nacht in een ander pension zaten. Vader hield er plotseling ook wat lossere ideeën over persoonlijke bezittingen

op na. Bij een van de pensionnetjes zocht hij wat bestek en ander huisraad bij elkaar en stopte het in de koffer, alsof het de normaalste zaak van de wereld was.

‘Dat is toch niet van ons, vader?’ had David stomverbaasd gevraagd.

Vader had slechts geantwoord dat ze het goed konden gebruiken. En weer volgden ze hem naar de haven. Op de derde dag telde vader zijn centen en ontdekte hij dat hij niet veel over had om eten van te kopen. Ter plekke bedacht hij een plan om zijn tekorten aan te vullen: hij zou gaan optreden op de Grote Markt. Toen David en Henkie vroegen wat hij dan precies zou gaan doen, had hij lachend zijn schouders opgehaald. ‘Dat zal vanzelf gaan, in mijn hart ben ik een cabaretier!’ Die middag keken ze vol verwondering toe, terwijl vader tientallen mensen vermaakte met de grappen en verhalen die zij al zo goed kenden, afgewisseld door wijsjes op zijn mondharmonica. Al snel zat zijn hoed vol franken, een kapitaaltje waarmee hij hen trakteerde op ‘echte Belgische frieten’ in een taveerne aan het grote plein. David keek opnieuw zijn ogen uit: naar de rondrennende obers met hoog opgeheven dienbladen, de Antwerpse dames in hun kokette, laag uitgesneden jurken, de mannen met hun mondaine bolhoeden en vlinderstrikjes, de grote pullen bier waarmee men hier zo hard klonk dat het schuim op de tafel klotste. Vader lachte veel, terwijl hij de ene na de andere pint achterover sloeg. Antje was tegen hem aan in slaap gedommeld, Heintje probeerde Bram met een duim in zijn mond te sussen en Henk zat te knikkebollen achter zijn lege bord. David schoof onrustig op zijn stoel. Waarom leek vader in deze vreemde stad meer op zijn gemak dan in Rotterdam? Hoelang zouden ze hier blijven? Zou moeder ze niet missen?

Die avond, op de terugweg naar het pension, tikte een agent vader op de schouder met de vraag of hij mijnheer Buijser uit Holland was. Toen vader dat, tollend op zijn benen, beaamde, droeg de agent hem op ‘terstond’ mee te gaan naar het politiebureau. Daar werd vader flink ondervraagd, waarna ze een nacht in een vochtige politiecel doorbrachten. De volgende dag was moeder er ineens, samen met opa Muis, die vader uitmaakte voor alles wat

bar en lelijk was. Moeder was in tranen en bleek niets te hebben geweten van het bijzondere reisje. In de trein terug naar Rotterdam drukte ze hen allemaal beurtelings tegen zich aan.

Na het avontuur in Antwerpen was vooral Heintje snel van slag als moeder even uit het zicht verdween. Ze huilde dan haar schort vol en was niet tot bedaren te brengen. Vroeger zou moeder haar al lang buiten hebben gezet, druk als ze was met wassen, stoffen en boenen. Nu nam ze de tijd om haar te troosten met een stukje zoethout.

Maanden later had vader op een vroege ochtend voor de deur gestaan, ernstig vermagerd en met een baard die tot de bovenste knoop van zijn jas reikte. David zag moeders ogen zacht worden. Na uitgebreide excuses van vaders kant was ze bereid hem weer in huis te nemen, mits hij vaste arbeid zou vinden én houden. Vaders fruithandeltje op de markt was tijdens zijn afwezigheid overgenomen door een potige koopman die niet van plan was het mooie stekkie terug te geven. Vader kwam ook niet meer aan de slag als havenarbeider, dus bood hij zich aan als stoker aan boord van grote vracht- en passagiersschepen. Hij hoefde niet lang te wachten en zijn eerste vaart duurde meteen maanden.

Moeder kreeg af en toe geld toegestuurd door vader, vanaf allerlei plekken op aarde. David bestudeerde de postzegels op de enveloppen: kleurige afbeeldingen van exotische inheemse vorsten en statige presidenten. De briefjes die vader bij het geld stopte waren in snelle hanenpoten geschreven:

Lieve Aaltje en kinderen,

Hoe gaat het daar in Rotterdam? Ik hoop goed. Hier alles wel, straks weer aan boord voor vertrek naar Batavia. De dollars kunnen jullie voor guldens wisselen bij de bank.

Tot hopelijk snel! Liefs, vader.

Het geld was net genoeg om van te kunnen eten en nieuwe kleren hadden ze al tijden niet gehad. David schaamde zich voor zijn

hoogwaterbroeken en zijn te korte en te krappe overhemden. Oude kielen en jurken werden eindeloos door moeder onder de lamp hersteld. Hij was opgelucht als het lente werd, dan kon hij zijn korte broek aantrekken en viel het allemaal wat minder op. Maar al die ongemakjes vielen in het niet bij het gevoel van gemis sinds vader zo vaak op zee was.

Op een dag stond vader, na zo'n maandenlange reis, ineens in de kamer: zijn matrozenpet schuin op zijn warrige haren, zijn gezicht vol zwarte vegen. Zijn plunjezak hing zwaar over zijn schouder. De kinderen dansten om hem heen, als stuiterende knikkers, door elkaar heen kletsend over losse tanden, schoolcijfers en klasgenootjes. Vader glimlachte krampachtig, streek hen over de haren en keek over hun hoofden met gespannen blik naar moeder. Wat moeder toen zei kon David zich niet herinneren. Wel dat er een misselijkmakende stilte op volgde.

'Vaarwel dan,' had vader zacht gezegd. Hij stommelde de trap af, de deur uit, de straat op. David rende hem achterna, struikelend over zijn klompen.

'Niet gaan, vader, niet weggaan. Blijf hier, bij moeder en bij ons!' Vader stopte en draaide zich om.

'Het spijt me, jongen.' Even stonden ze stil tegen over elkaar. 'Zal je goed op je zusjes en broertjes passen?' David knikte en voelde zijn keel dik worden. Hij wilde nog iets zeggen, maar wist niet wat. Vader aaide hem even over het hoofd, glimlachte bedroefd en vervolgde zijn weg. David staarde hem na tot hij om de hoek verdween.

Direct na vaders vertrek was de trouwfoto naast de koekoeks-klok verdwenen. David had verbaasd naar de bleke vierkante plek op de muur gestaard, als was het de krater van een vulkaan, vlak na de uitbarsting.

'Waarom heeft u de foto weggehaald?' had hij moeder met onvaste stem gevraagd. Moeder keek met lege ogen uit het raam.

'Het heeft geen waarde meer.'

De weken erna probeerde hij op te letten in de klas, maar zijn gedachten vlogen steeds het raam uit, langs de wolken, over de oceaan, op zoek naar vader. Toen hij op een dag laat thuiskwam na-

dat hij honderd strafregels had moeten schrijven, had hij verwacht dat moeder er een straf bovenop zou gooien: de kachel schoonmaken of de vloer schrobben. Tot zijn verbazing bleef ze kalm.

‘Je moet maar van school af, het wordt tijd dat je geld gaat verdienen,’ zei ze, terwijl ze de matten klopte. ‘Dan kan ik alle schulden terugbetalen.’ Niet meer naar school, nu al werken. Wat had moeder in gedachten? Moest hij scheepsdekken gaan schrobben? Naar de Heineken-fabriek, de hele dag vaten vullen? Of erger: varkens uitbenen in het slachthuis? Moeder keek hem ernstig aan. ‘Je kunt aan de slag bij je oom Andries. Het barbiersvak is een mooi ambacht, waar je altijd brood mee op de plank zult krijgen.’ Hij knikte opgelucht. Snijden en scheren leek hem niet moeilijk en hij mocht oom Andries graag.

Op het schoolplein schepte hij tegen zijn vriendjes op over het geld dat hij zou verdienen. Dat het slechts een paar centen per dag zouden zijn hield hij voor zich. Zijn beste vriend Frits beloofde plechtig dat hij bij David zou langskomen zodra de eerste baardharen zich aandienden.

De eerste maanden in de barbierszaak leerde David meer van oom Andries dan hij ooit op school had geleerd: van bakkenbaarden en snorren bijwerken met de knijptondeuse tot het aanslaan van de kassa. Mannen zonder tanden waren lastig te scheren, maar daar had oom Andries een handigheidje op bedacht. Met een lepel drukte hij van binnenuit de ingevallen wangen naar buiten, zodat het scheermes goed te hanteren was. Niet alles verliep even vlekkeloos – een keer had David een riem kapot gesneden, een keer een emmer zeepsop omgegooid en een paar keer klanten gesneden met het scheermes – maar oom wist dat altijd weer glad te strijken door de klant een extra borreltje in te schenken en David goedmoedig op de schouder te slaan. David prees zichzelf gelukkig.

Toen de kruidenierswinkel met bovenwoning ernaast ter overname werd aangeboden, besloot moeder er een snoepwinkel te beginnen. Oom Andries had door de jaren heen een aardig bedrag gespaard en was bereid haar dat te lenen. In de vroege lente van 1899 verhuisden ze naar de bovenwoning, pal naast die van oom Andries. Zo zouden ze met zijn allen de tering naar de nering

zetten en ook nog dicht bij elkaar wonen.

Moeder bleek een geboren zakenvrouw te zijn. Vanaf dag één hadden de buurtkinderen in de rij gestaan voor haar boterbabbe-laars, zoethout en polkabrokken, terwijl ze toch geduchte concurrentie had te verduren van Jamin, die in en rond Rotterdam al zo'n veertig zaken had geopend. Als oom Andries en David aan het werk waren, hoorden ze door de muren heen haar kordate voetstappen op de houten vloer, opgewonden kinderstemmen en het gerammel van de schep in de snoepbakken.

Elke avond keek David hoopvol de post na, maar nooit zat er een brief van vader bij. Toen er maanden waren verstreken zonder een teken van leven, begon het te gonzen in zijn hoofd. Was vader hen vergeten? Of erger: was hij dood? Hij durfde het moeder niet te vragen.

Oom Abraham had in 1902 eindelijk het geld bij elkaar om met zijn gezin in New York te gaan wonen. Ook Bernardus, de neef van moeder, was aangestoken door het Amerikavirus. Hij was zelfs al over, zoekend naar een baan en huis. Zijn vrouw Arnolda woonde met hun vijf kinderen nog in Rotterdam, tot ze een brief zou ontvangen met geld voor de overtocht.

'Wat is daar wat je hier niet kunt vinden?' zuchtte moeder toen ze het afscheidskaartje van oom Abraham en zijn vrouw had gelezen. De moderne tijd bracht wat haar betreft weinig goeds. 'Ze bedenken treinen, boten en vliegmachines, zogenaamd om de mensen dichter bij elkaar te brengen, maar ze zorgen alleen maar voor verwijdering.' Toen David eens voorzichtig opmerkte dat zij ook een mooi leven zouden kunnen opbouwen in Amerika, keek ze hem aan alsof hij had voorgesteld op de maan te gaan wonen.

'Je lijkt ook net je vader.' Dat zei ze wel vaker en het verwarde hem. Bedoelde ze dat hij net zo avontuurlijk was of... dat hij net zo onbetrouwbaar was? Die donkere gedachtes hielden hem soms tot diep in de nacht uit de slaap.

Het verbaasde hem dat Antje, Henk en Bram zich veel gemakkelijker leken te schikken in hun lot. Soms leek het zelfs alsof ze vader helemaal vergeten waren. Er werd niet over hem gesproken en in hun herinnering veranderde hij in een bordkartonnen figuur.